

פרשת יחי - מעלת המתינות ורעת הפזיזות

ראובן לעומת יהודה

8. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב
אמר רבי אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן חמי; דאילו בן חמי, אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה, דכתיב וימכר את בכרתו ליעקב, חזו מה כתיב ביה: וישטם עשו את יעקב, וכתיב: ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים וגו'. ואילו בני, אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה, דכתיב: ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף, אפילו הכי לא אקנא ביה, דכתיב: וישמע ראובן ויצלהו מידם

9. בראשית (פרשת וישב) פרק לח פסוק טו - טז
(טו) וַיִּרְאֶה יְהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנֶהָ כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ: (טז) וַיֵּט אֱלֹהִים אֶל הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הֲבֵה נָא אָבּוֹא אֵלַיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כָלְתוּ הוּא וְתֹאמֶר מִה תִּתֵּן לִי כִּי תָבֹא אֵלַי: (כד) וַיְהִי כְּמִשְׁלַשׁ חֳדָשִׁים וַיֵּגֵד לַיהוָה לֵאמֹר זָנַתָּה תָמַר פְּלִתָּךְ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזַנּוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוָה הוֹצִיאֹה וְתִשְׂרַף: ... (כו) וַיִּכַּר יְהוָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיךָ לְשִׁלְהָ בְּנֵי יִצְחָק וְעוֹד לְדַעְתָּה:

10. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף י עמוד ב
א"ר שמעון חסידא: יוסף שקדש ש"ש בסתר - זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב: עדות ביהוסף שמו, יהודה שקדש ש"ש בפרהסיא - זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא

11. תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד הלכה יח
מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע אלעזר בן מתיא וחנניא בן כינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר... אמר להם וכי נותנין שכר על העבירות

12. בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כו - כז
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַחִיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַגְתָּ אֶת אַחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דַּמּוֹ: (כז) לָכֵן וְנִמְכַרְנוּ לַיִּשְׁמַעְאֵלִים וַיִּדְנוּ אֶל תְּהֵי בּוֹ כִּי אַחִינוּ בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אַחִיו:

13. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ו עמוד ב
רבי מאיר אומר: לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה (שהיה לו לומר: נחזירנו לאבינו, אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחינו), שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו, וכל המברך את יהודה - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: ובצע ברך נאץ ה'.

14. בראשית (פרשת יחי) פרק מט פסוק ט
גֹּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִיתָ כָּרַע רַבֵּץ פֶּאֲרִיָּה וְכַלְבִּיא מִיִּקְיָמָנוּ: רש"י
מטרף - ממה שחשדתיך (לעיל לז לג) בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו, וזהו יהודה שנמשל לאריה:
בני עלית - סלקת את עצמך, ואמרת (שם כו) מה בצע וגו'. וכן מהריגת תמר שהודה (לעיל לח כו) צדקה ממני, לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה (מ"א ה) איש תחת גפנו וגו'.

1. בראשית (פרשת יחי) פרק מט פסוק ג - ד
(ג) רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתְּהָ פָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עַז: (ד) פָּחַז כַּמִּים אֶל תּוֹתֵר כִּי עֲלִיתַי מִשְׁכְּבִי אֲבִיךָ אֵז חֲלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֵה: פ

רש"י
(ג) וראשית אוני - היא טפה ראשונה שלו, שלא ראה קרי מימיו: יתר שאת - ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה, לשון נשיאות כפים: ויתר עז - במלכות, כמו (ש"א ב י) ויתן עז למלכו. ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ד) פחז כמים - הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך, כמים הללו הממהרים למרוצתם, לכך אל תותר - אל תתרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת כי עלית משכבי אביך אז חללת - אותו שעלה על יצועי, שם שכינה שדרכו להיות עולה על יצועיו:ו

2. בראשית (פרשת וישלח) פרק לה פסוק כב
(כב) וַיְהִי בְּשָׁפֶן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַחֹרֵץ הַהוּא וַיִּלְךָ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילְגֶשֶׁת אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פִּי וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר:

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה, שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו - מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה

4. רש"י בראשית (פרשת וישלח) פרק לה פסוק כב
וישכב - מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה בלבל וחלל יצועי, שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה, בא ראובן ותבע עלבון אמו, אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי, לכן בלבל:

5. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פרשה פד
(כט) [וישב ראובן אל הבור] וגו' ואיכן היה, ר' אליעזר א' עוסק היה בשקו ובתעניתו וכיון שניפנה הלך והציץ לאותו הבור הה"ד וישב ראובן וגו', ר' יהושע א' כל טרחות הבית היתה מושלכת עליו כיון שנפנה הלך והציץ [לאותו הבור] הה"ד וישב ראובן אל הבור וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה תחילה, אי זה הוא זה הושע שובה ישראל עד י"י אלקיך (הושע יד ב).

6. בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כא - כב
(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנָנוּ נַפְשׁוֹ: (כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וַיֵּד אֶל תִּשְׁלַחוּ בּוֹ לְמַעַן הֲצִיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבוֹ אֶל אָבִיו:

7. מדרש הגדול בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כא
(כא) וישמע ראובן ויצלהו מידם. אמר ר' שמואל אלו ידע ראובן שנכתב עליו וישמע ראובן ויצלהו מידם היה נוטלו על כתיפו ומוליכו אצל אביו.

פזיזות ומתינות

15. אברבנאל פרשת ויחי

דעתי נוטה שיעקב בעת מותו רצה לבאר מאיזה מבניו יצא שבט המלכו' והממשל' בזרעו כי ראה וידע בכח נבואותיו שיתרבה זרעו מאד והיה ראוי שימנו עליהם מנהיג או מלך שוטר ומושל ולפי שלא יפול ביניה' קטטה על מנוי המלך ראה הזקן בשעת מותו לבאר מאיזה שבט מהם תהיה ההנהגה והמלכות ובו מלכים ימלוכו ובעבור זה עשה חפוש וחקירה בכל אחד מבניו כפי טבעו ותכונתו מי הוא הראוי למלכות כי טבע הבנים אשר יולדו להם ראה שיהיה נוטה לטבע האבות ויהיה תמיד המורם מהם כיוצא בהם כי טבע המקור ראוי שימצא במה שיחצב ממנו ולכן מפני הבחינה הזאת זכר בכל א' מבניו פעם תכונותיה' בעצמם ופעם העתיד לבא על זרעם לא לתכלית הברכה ולא לתכלית התוכחה ולא להגיד עתידות ולא לספר מעלתם בארץ כי אם להודיע אם הם ראוי למלכות ולשררה אם לא

16. רש"י בראשית (פרשת ויחי) פרק מט פסוק ד

פחז - שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכולו נקוד פת"ח, ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמ"ץ וחציו פת"ח וטעמו למטה:

17. בראשית (פרשת מקץ) פרק מב פסוק לז - לח

(לז) ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תנה אתו על ידי ואני אשיבנו אליך: (לח) ויאמר לא ירד בני עמכם פי אחיו מת והוא לבדו נשארו וקראוהו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם את שיבתי בג'ון שאולה: רש"י

(לח) לא ירד בני עמכם - לא קבל דבריו של ראובן. אמר בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני:

18. בראשית (פרשת מקץ) פרק מג פסוק א - י

(א) והרעב כבד בארץ: (ב) ויהי כאשר פלו לאכל את השבך אשר הביאו ממצרים ויאמר אליהם אביהם שבו שברו לנו מעט אכל: (ג) ויאמר אליו יהודה לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם: (ד) ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח: (ה) ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו: ... (ו) אנכי אערבנו מידי תבקשונו אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך וחסאתי לך כל הימים: ... (ז) כי לולא התמהמהנו פי עתה שבונו זה פעמים:

19. בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כב

ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשליחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו:

20. בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כו - כז

(כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע פי נהרג את אחינו וכפינו את דמו: (כז) לכו ונמכרנו לישימעאלים ונדנו אל תהי בו פי אחינו בשרנו הוא וישמענו אחיו: רש"י

(כז) וישמעו - וקבילו מניה. וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון (לעיל כח ז) וישמע יעקב אל אביו, (שמות כד ז) נעשה ונשמע, מתרגם נקבל, וכל שהוא שמיעת האוזן, כגון (בראשית ג ח) וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן, (שם כז ה) ורבקה שומעת, (שם לה כב) וישמע ישראל, (שמות טז יב) שמעתי את תלונות, כולן מתרגם ושמעו,

21. נזר הקודש בראשית (פרשת וישב) פרשה פד סימן יז

בשבח יהודה הכתוב מדבר וכו'. דק"ל מה ת"ל כאן וישמעו אחיו מה שלא נאמר כן אצל עזת ראובן, וגם ממעשה המכירה ממילא נלמד ששמעו לדבריו, ולכך אמר בשבח יהודה הכתוב מדבר, שלכבודו שמעו לדבריו אף על גב דלא הוי ניחא להו, אבל בעצת ראובן מטוב חפצם ורצונם עשו כן ולא לכבודו

22. רש"י בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כב

(כב) למען הציל אותו - רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסרחון אלא בי:

23. רמב"ן בראשית (פרשת וישב) פרק לז פסוק כו

והנה ראובן למד להם שלא ישפכו דם בידם אבל ישליכוהו בבור וימות שם, שאין עונש הגורם כעונש השופך דם, ובא יהודה עתה ואמר גם זה יחשב לנו לרציחה כאלו אנחנו הרגנוהו, וכן הדבר באמת, וכענין שאמר הכתוב (ש"ב יב ט) ואותו הרגת בחרב בני עמון, ודינא רבא ודינא זוטא איכא ביניהו, ושניהם אמרו אמת:

24. ילקוט שמעוני תורה פרשת מטות רמז תשפו

לב חכם לימינו זה משה, ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר שחבבו ממונם יותר מן הנפשות, שהן אומרים למשה גדרות צאן נבנה למקננו פה ואחר כך ערים לטפנו אמר להם משה אינו כך אלא בנו לכם ערים לטפכם ואחר כך וגדרות לצאנכם, זש"ה חנוך נלער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, כתיב וילך ראובן בימי קציר חטים וכתוב יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזתה:

25. ידי משה (אלמושנינו משה בן ברוך 1508)

על כך שואל ה'ידי משה' מה רוצה הפסוק ללמדנו בכך שהוא מצוין את העונה החקלאית? אלא שהפסוק בא לומר שזאת עונת החיטים. אך למרות שהחיטים היו טובות יותר ראובן לוקח דווקא דודאים. מדוע? כי הדודאים הוא הצמח אותו מצא ראובן - וימצא דודאים בשדה'. ההליכה אחרי המצוי, ולא אחרי הרצוי, אחרי המושג בקלות באופן עכשווי, ולא אחרי המועיל והטוב לטווח ארוך המצריך מאמצים, סבלנות וחשיבה ארוכת טווח זוהי התכונה שהוריש ראובן לבניו, זוהי התכונה שמצוין יעקב בברכותיו לראובן "פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חיללת יצועי עלה". מידת הפזיזות, העכשוויות, היא המידה שמופיעה בשני המקומות אצל האב זרעו.

ההבדל בין פזיזות לזריזות

26. אמת ואמונה אות תקנה (האדמו"ר מקוצק)

חזית איש מהיר במלאכתו'. לכאורה אצל מצוה צריך להיות במתינות. ונראה, כי רק ההכנה למצוה צריך להיות במתינות, אבל המצוות עצמן יותר טוב שיהיו במהירות, כדרך הבנאי אם הוא אומן משכיל, יעשה תכנית הבית על הנייר במתינות גדול, שאח"כ בעת המלאכה יכול למהר מלאכתו, וזה אמרו 'במלאכתו' ולא למלאכתו". ובבחינת 'חכמה בגויים תאמין', הביא הצמח צדיק (פי"ח) אימרה של הפילוסוף אריסטו: "היה בושש ומאוחר בלקיחת העצה, ומהיר בדברים המיועצים כבר".

27. בארו של אברהם (הרב אברהם ארלנגר)
ושמא ניתן לומר יותר מזה, והוא על פי אימרה של האדמו"ר
מקוצק (שיח שרפי קדש ח"ד אות כב), שהמהירות והחיפזון
מקורן בעצלות, שמתעצל להתיישב בדעתו. לדבריו נמצא,
ששורש החיפזון הוא בעצלות, ואילו ההתבוננות והמתינות
שורשן בזריזות. ואולי זו כוונתו של רבינו יונה בפירושו למשלי
(כא ה), "שיקדים המחשבה והמתון למעשה הוא מעיקר
הזריזות".

28. נהר שלום (ר מאיר שלום מפוריסוב)
האדם מישראל צריך שיהיה לו בעבדות השם יתברך השתי
מידות הקדושות האלו, זריזות ומתינות ביחד. כי באם יהיה לו
מידת הזריזות לבד ולא יהיה לו מידת המתינות גם כן, לא יתכן
לקרותו כלל בשם זריזות, אך בשם מהירות, כי בפריחתו יוכל
לעשות כמה היזקות ח"ו. ובאם יהיה לו מידת המתינות לבד
ולא יהיה לו מידת הזריזות גם כן, לא יתכן לקרותו בשם
מתינות, אך בשם עצלות, כי יוכל להפסיד כמה ח"ו
בהתרשלותו הלז"

סיכום קצר:

יעקב לפני מותו מברך את הבנים. מטרת הברכות לפי
האברבנאל כדי להבהיר מיהו המנהיג הבא. התבוננות בשתי
דמויות, ראובן ויהודה, מלמדת אותנו על תכונת הפזיזות
שהיתה בראובן ובגינה איבד את המלכות, לעומת תכונת
המתינות שהיתה אצל יהודה שזיכתה אותו במלכות. על האדם
לדבוק בשתי מידות מידת המתינות ומידת הזריזות ודרך שתי
מידות אלו יתבונן ויפעל בעולם.

שבת שלום ובשורות טובות

